

Снідевич Олександр Станіславович,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри нотаріального та виконавчого

процесу і адвокатури юридичного факультету,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

УДК: 347.961.414

УСУНЕННЯ НЕДОЛІКІВ НОТАРІАЛЬНОГО АКТА: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

У статті проведено аналіз питання усунення недоліків нотаріального акта. Зроблено висновок, що існує два шляхи усунення таких недоліків: нотаріальний та судовий. Використання того чи іншого шляху виправлення недоліків нотаріального акта залежить від сутності допущеного порушення, наявності спеціальних положень законодавства про способи усунення недоліків, відношення осіб, щодо яких вчинена нотаріальна дія, до виправлення недоліків.

Ключові слова: недолік, недійсність, нотаріус, нотаріальний акт, помилка, свідоцтво.

Наслідком вчинення будь-якої нотаріальної дії є винесений нотаріусом акт, який є завершальною складовою цієї нотаріальної дії. Правові акти, які є волевиявленням нотаріуса на вчинення нотаріальних дій та фіксують їх результати, оформляються нотаріусом згідно з законом у письмовій формі шляхом вчинення або ж різного роду написів, або ж оформленням певного свідоцтва чи складанням акта тощо.

В процесі вчинення нотаріальної дії нотаріус з різного роду причин може допускати помилки при вчиненні нотаріальної дії та оформленні нотаріального акта. Ці помилки можуть полягати як в певній описці, яка хоча й потребує свого виправлення, поміж тим не впливає на дійсність вчиненого нотаріального акта, так і бути більш суттєвими, наслідком яких є недійсність вчиненої нотаріальної дії та постановленого нотаріального акта. У зв'язку з допущеними при вчиненні нотаріальних дій помилками у заінтересованих осіб виникає необхідність у їх виправленні.

Не дивлячись на важливу значущість питань щодо нотаріального акта, зокрема, й виправлення недоліків нотаріального акта, наука нотаріального процесу не приділяла значної уваги вивченню цих питань, що, як наслідок, призводить до різного роду проблем у нотаріальній практиці. Лише окремі аспекти цієї проблеми вивчалися В.В. Баранковою, А.В. Грядовим, Т.Г. Калініченком, Н.В. Круковес, О.П.Печеним, Л.К. Радзієвською, С.Я. Фурсою, В.М.Чернишем та деякими іншими науковцями, думки яких суттєво різняться між собою. При цьому, досить часто науковці при вирішенні цих питань виходять зовсім з протилежних засад, акцентують увагу лише на окремих аспектах проблеми. Зазначене, на наш погляд, потребує додаткового аналізу питання виправлення недоліків нотаріального акта.

Метою цієї статті, таким чином, є аналіз тих помилок, недоліків, які допускаються у нотаріальній практиці при винесенні нотаріальних актів, віднайдення шляхів їх виправлення, яке б задовольняло як вимоги науки нотаріального процесу, так і правової практики.

У процесі оформлення нотаріального акта можуть допускатися різного роду помилки, які потребують своїх шляхів вирішення. Як зазначає, наприклад, Є.І.Фурса, коли заповіт нотаріально посвідчений і в ньому не зазначені місце й час його укладення, то це необхідно відносити до помилки нотаріуса, але помилки, яка може бути виправлена. Якщо ж на заповіті відсутній особистий підпис заповідача, то такий заповіт, на його погляд, має визнаватися недійсним [1, с. 99-100]. Безумовно, законодавство про нотаріат повинне передбачати можливість вирішення таких та іншого роду помилок.

Поміж тим, законодавство про нотаріат недостатньо чітко регулює питання щодо усунення недоліків нотаріальних актів. Фактично Закон України «Про нотаріат» не містить чітких положень щодо способів чи підстав усунення таких недоліків. Недостатньо регулюється це питання й на рівні підзаконних нормативних актів, які в певних випадках обмежуються лише загальними формулюваннями щодо виправлення таких недоліків у порядку, встановленому чинним законодавством, не роз'яснюючи що це за порядок та яким законодавством він передбачений.

На думку О.П.Печеного, який при вивченні питання усунення помилок в нотаріальних документах аналізує за аналогією відповідні положення цивільного процесуального законодавства щодо усунення помилок судових рішень в цивільному процесі, в судовому процесі питання усунення недоліків врегульовано більш детально, що, на його думку, дає підстави зазначити про можливість застосування зазначених правил за аналогією і в нотаріальному процесі [2, с. 42-43]. З таким твердженням загалом можна погодитись лише частково.

Так, у судовому процесі виправлення помилок у судових рішеннях досить часто не залежить від волі чи бажання тих чи інших осіб, які беруть участь у справі, хоча може здійснюватись і за їх заявою. У нотаріальному ж процесі, виправлення таких помилок майже завжди повинне здійснюватись за участі заінтересованих осіб хоча б з тих підстав, що оригінали

нотаріальних актів, виправлення недоліків у яких повинне здійснюватись, перебувають у цих осіб. У зв'язку з цим, на наш погляд, будь-яке застосування судового законодавства по аналогії щодо виправлення недоліків нотаріальних актів повинне це враховувати.

Загальний аналіз законодавства про нотаріат та практики його застосування, на наш погляд, дає можливість зробити певні висновки з цього питання.

При визначенні можливості виправлення помилки треба виходити з того, що нотаріус самостійно не може скасувати вчинену ним нотаріальну дію. Відповідно до ч.3 ст.51 Закону «Про нотаріат» у разі виявлення нотаріусом або посадовою особою, які вчиняють нотаріальні дії, що ними допущено помилку при вчиненні нотаріальної дії або вчинена нотаріальна дія не відповідає законодавству, нотаріус або посадова особа, які вчиняють нотаріальні дії, зобов'язані повідомити про це сторони (осіб), стосовно яких вчинено нотаріальну дію, для вжиття заходів щодо скасування зазначеної нотаріальної дії відповідно до законодавства. Виходячи з цього, ініціатива щодо скасування нотаріальної дії (а відтак і акта, постановленого за наслідком вчинення цієї дії) завжди виходить від заінтересованих осіб. Такий висновок підтверджується й матеріалами судової практики.

Так, рішенням Вільнянського районного суду Запорізької області від 18.01.2010 р. Вільнянській державній нотаріальній конторі Запорізької області було відмовлено в позові до Особа_2, Особа_3, третя особа – відділ Держкомзему у Вільнянському районі Запорізької області, про скасування нотаріальної дії та визнання Свідоцтва про право на спадщину недійсними. У своєму рішенні суд вказав, що виходячи з положень ч. 3 ст. 51 Закону «Про нотаріат» Вільнянська державна нотаріальна контора не є належним позивачем по цій справі, вона не може вимагати визнати свої дії недійсними. Це право належить виключно заінтересованим особам, яким позивач не є [3].

Фактично законодавство та юридична практика передбачає два порядки виправлення недоліків нотаріального акта – нотаріальний та судовий.

Нотаріальна процедура виправлення недоліків нотаріального акта передбачає виправлення їх самим нотаріусом.

Так, допущені нотаріусом у нотаріальному акті помилки за певних умов можуть бути виправлені нотаріусом як за власною ініціативою, так і за ініціативою учасників нотаріальної дії. В такому випадку нотаріальна дія не скасовується, а винесений нотаріусом нотаріальний акт приводиться у відповідність до вимог законодавства.

Можливість самостійного виправлення нотаріусом недоліків нотаріального акта передбачають Правила ведення нотаріального діловодства, затверджені наказом Міністерства юстиції України від 22.12.2010 р. № 3253/5.

Так, згідно з п.6.16 Правил посвідчувальний напис повинен бути написаний зрозуміло, чітко, грамотно, без підчисток. Дописки чи виправлення, зроблені у тексті посвідчувального напису, застерігаються нотаріусом, який вчиняв нотаріальну дію, після посвідчувального напису і скріплюються його підписом і печаткою із зазначенням дати.

У разі допущення помилки у тексті нотаріального акта, який не потребує підпису особи, що звернулася за вчиненням нотаріальної дії (наприклад, у свідоцтві), внесення дописок чи виправлень до тексту нотаріального акта здійснюється за заявою такої особи, зареєстрованою у Журналі реєстрації вхідних документів. Виправлення помилки застерігається нотаріусом, який вчиняв нотаріальну дію, після посвідчувального напису, із зазначенням дати та проставленням свого підпису і печатки на такому застереженні. При цьому, всі виправлення мають бути зроблені таким чином, щоб можна було прочитати як виправлене, так і помилково написане, а потім закреслене (п.6.13 Правил).

У разі, якщо допущені помилки можуть бути виправлені нотаріусом, такі виправлення здійснюється лише тим нотаріусом, який вчинив нотаріальну дію. Інший нотаріус не вправі усунути недоліки такого нотаріального акту. Важливою умовою такого виправлення повинна бути наявність згоди особи, щодо якої вчинена нотаріальна дія. У практиці саме відсутність такої згоди особи у зв'язку з її смертю унеможлиблює виправлення помилок у окремих правовстановлюючих документах на спадкове майно, які подаються спадкоємцем для отримання свідоцтва про право на спадщину [4].

Другий шлях усунення недоліків нотаріального акта – судовий. В судовому порядку нотаріальний акт може бути визнаний недійсним частково або повністю судом за позовом заінтересованої особи. Необхідно погодитись з думкою В.В.Баранкової, що скасування нотаріальних актів допускається тільки судом [5, с. 121].

Так, згідно зі ст.50 Закону «Про нотаріат» нотаріальна дія або відмова у її вчиненні, нотаріальний акт оскаржуються до суду. Право на оскарження нотаріальної дії або відмови у її вчиненні, нотаріального акта має особа, прав та інтересів якої стосуються такі дії чи акти.

Судовий спосіб усунення недоліків нотаріального акту застосовується тоді, коли, виходячи з суті порушення, воно або ж може бути усунуто лише судом, або ж і самостійно нотаріусом, однак коли хоча б одна з осіб, стосовно яких вчинено нотаріальну дію, заперечує це. Таким чином, якщо нотаріальний акт по суті є неправильним, вчиненим помилково, за відсутності для того правових підстав, виправлення цієї помилки можливе виключно в судовому порядку.

Так, неправомірно (або ж навіть помилково) видане особі свідоцтво про право на спадщину визнається недійсним виключно в судовому порядку. Скасування його самим

нотаріусом неможливо навіть за згоди усіх заінтересованих у цьому осіб (спадкоємців). Поміж тим, окремі описки, допущені нотаріусом у такому свідоцтві, можуть бути виправлені самим нотаріусом.

В окремих випадках порушення законодавства при вчиненні нотаріальної дії закон прямо передбачає недійсність нотаріальної дії та, як наслідок, постановлених нотаріальних актів.

Так, стаття 9 Закону «Про нотаріат», яка містить обмеження у праві вчинення нотаріусом нотаріальних дій, зокрема, щодо своїх родичів, наслідком порушення цих правил передбачає недійсність вчиненої нотаріальної дії.

Окремі подібні положення містила й вже не чинна на даний час Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 03.03.2004 р. №20/5.

Так, пункт 5 цієї Інструкції передбачав, що нотаріальні дії, які згідно з законодавством повинні бути вчинені з використання спеціальних бланків нотаріальних документів, але були вчинені без використання таких, є нечинними. Поміж тим, діючий Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України цього не передбачає.

Таким чином, за наявності визначених законодавством порушень постановлені нотаріальні акти є недійсними. Причому, виходячи з наведених положень законодавства, вони є недійсними з моменту їх постановлення, а для підтвердження їх недійсності не потрібне навіть звернення до суду. Поміж тим, такі формулювання законодавства лише породжують проблеми на практиці, оскільки відсутність чіткого підтвердження недійсності цих актів у правовій дійсності призводить до різного роду сумнівів у суб'єктів правовідносин. Більш доцільним було б передбачити механізм визнання таких нотаріальних актів недійсними та необхідність підтвердження факту недійсності цих актів певним юрисдикційним органом з винесенням про це окремого рішення.

Так, наприклад, у разі видачі нотаріусом свідоцтва про право на спадщину своєму родичу, це свідоцтво, виходячи з положень ст.9 Закону «Про нотаріат», є недійсним. Поміж тим, у зв'язку з відсутністю відповідного рішення, яким би було підтверджено факт його недійсності, ніщо не забороняє особі, якій це свідоцтво видане, використовувати його у практиці. А постраждати за таких умов можуть насамперед інші суб'єкти правовідносин. У зв'язку з цим, більш доцільним було б передбачити процедуру визнання такого акту

недійсним, аніж обмежитися лише декларативною нормою про його недійсність.

З урахуванням всього наведеного можна зробити висновок, що при визначенні способу (нотаріального чи судового) усунення недоліків нотаріального акту, пов'язаних з порушенням законодавства при його постановленні, необхідно враховувати: 1) сутність порушення (наприклад, чи полягало це порушення в неправильному застосуванні норм матеріального права, або ж чи це було лише порушення правил оформлення нотаріального акта, передбачених нормами нотаріального процесуального права); 2) чи передбачає законодавство спеціальні правові наслідки, викликані таким порушенням законодавства, або ж спеціальні способи усунення недоліків нотаріального акта; 3) відношення осіб, щодо яких вчинена нотаріальна дія, до виправлення недоліків.

Загалом же питання усунення недоліків нотаріальних актів потребує свого додаткового вивчення, а законодавство – суттєвого удосконалення. Так, необхідно було б досить чітко врегулювати питання щодо того, які помилки є технічними (граматичними чи арифметичними) та могли б бути виправлені самим нотаріусом, а які є досить суттєвими помилками, вчинення яких впливає на законність самої дії та виправлення яких можливе у судовому порядку. Таке додаткове вивчення та врегулювання у законодавстві зазначених проблем може здійснюватись, зокрема, й з урахуванням висновків, зроблених у цій статті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фурса Є.І. Особливості розгляду справ про визнання заповіту недійсним / Є.І.Фурса // Юридичний журнал. – 2002. – №3. – С.99-100.
2. Печений О.П. Усунення помилок в нотаріальних документах (постановка проблеми) / О.П.Печений // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2011. – №4. – С. 41-43.
3. Цивільна справа № 2-261/2010 р. // Архів Вільнянського районного суду Запорізької області.
4. Узагальнення судової практики розгляду справ про оскарження нотаріальних дій або відмову в їх вчиненні, підготовлене Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних та кримінальних справ / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sc.gov.ua/uploads/tinymce/files/%D0%92%D0%B8%D1%82%D1%8F%D0%B3%20%D0%B7%20%D1%83%D0%B7%D0%B0%D0%B3%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D0%BD%201.doc>
5. Комаров В.В. Нотаріат в Україні : підручник / В.В. Комаров, В.В. Баранкова. – Х. : Право, 2011. – 384 с.

Снидевич Александр Станиславович **УСТРАНЕНИЕ НЕДОСТАТКОВ НОТАРИАЛЬНОГО АКТА:** **ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ**

В статье анализируются вопросы устранения недостатков нотариального акта. Сделано вывод о существовании двух способов устранения таких недостатков: нотариальный и судебный. Использование того или иного способа устранения недостатков нотариального акта зависит от сущности

нарушения, наличия специальных положений законодательства о способах устранения недостатков, позиции лиц, в отношении которых совершено нотариальное действие, к исправлению недостатков.

Ключевые слова: недостаток, недействительность, нотариус, нотариальный акт, ошибка, свідетельство.

Snidevych Oleksandr
CORRECT DEFICIENCIES OF A NOTARIAL ACT:
ISSUES OF THEORY AND PRACTICE

The article analyzes the issues of elimination of defects of a notarial deed. Made a conclusion that there are two ways to eliminate these disadvantages: notarial and litigation. The use of a method of eliminating the disadvantages of a notarial deed depends on the nature of violations, the presence of specific legal provisions on how to address the shortcomings, the position of persons in respect of whom committed notarial act, to remedy the shortcomings.

Keywords: lack, invalidity, notary, notarial act, error, certificate.

Строкач Ірина Іванівна,

здобувач Київського університету права НАН України,
головний спеціаліст відділу забезпечення роботи секретаря
судової палати управління забезпечення роботи
четвертої судової палати Вищого господарського суду України,

УДК 347. 9

ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ОСКАРЖЕННЯ ВИКОНАВЧОГО НАПISУ НОТАРІУСА ДО СУДУ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ

У статті аналізуються проблеми оскарження виконавчого напису нотаріуса до суду. Здійснюється аналіз процесуального законодавства. Запропоновано шляхи вирішення існуючих проблем.

Ключові слова: виконавчий напис, нотаріус, суд, нотаріальний акт, правочин.

Нотаріус є публічною особою, якій державою надано повноваження щодо посвідчення прав і фактів, які мають юридичне значення, та вчинення інших нотаріальних дій з метою надання їм юридичної вірогідності. Вчиняючи нотаріальні дії, нотаріус діє неупереджено, він не може діяти в інтересах жодної з осіб – сторін нотаріальної дії. Нотаріус не стає учасником цивільних правовідносин між цими особами, а отже, не може порушувати цивільні права, які є змістом цих відносин. Відсутня і процесуальна заінтересованість нотаріуса в предметі спору та реалізації прийнятого рішення. Основною ознакою сторін цивільного процесу є їхня особиста і безпосередня заінтересованість, саме сторони є суб'єктами правовідношення, з приводу якого виник спір [1].

Нотаріальна дія або відмова у її вчиненні, нотаріальний акт оскаржуються до суду. Право на оскарження нотаріальної дії або відмови у її вчиненні, нотаріального акту має особа, прав та інтересів якої стосуються такі дії чи акти.

Спір про визнання вчиненого нотаріусом виконавчого напису таким, що не підлягає виконанню повністю або частково, або про повернення стягненого за виконавчим написом нотаріуса розглядається судом за позовом боржника до стягувача.

Існує позиція, що виконавчий напис не є правочинном. Поняття правочину надано в частині першій статті 202 Цивільного кодексу

України: правочинном є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Згідно зі статтею 215 Цивільного кодексу України поняття недійсності застосовується до правочинів. Стаття 18 Цивільного кодексу України встановлює, що вчинення виконавчого напису на борговому документі – це здійснення нотаріусом захисту цивільних прав [2]. Тому, коли предметом спору є визнання виконавчого напису недійсним, такий предмет позову не відповідає нормам цивільного та цивільного процесуального законодавства України.

При вирішенні спору між боржником та стягувачем зазвичай суд витребує у нотаріуса виконавчий напис, що залишається у справах нотаріуса, та документи, відповідно до яких він вчинявся.

Відповідно до статті 8 Закону України «Про нотаріат» довідки про вчинені нотаріальні дії та інші документи надаються нотаріусом протягом десяти робочих днів на обґрунтовану письмову вимогу суду, прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування у зв'язку з кримінальним провадженням, цивільними, господарськими, адміністративними справами, справами про адміністративні правопорушення, що знаходяться в провадженні цих органів, з обов'язковим зазначенням номера справи та прикладенням гербової печатки відповідного органу [3].